

Bolduc

Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona

www.dipta.cat

Per un núvol compartit

Refugis
de la Guerra Civil.
L'adaptació dels edificis

La col·lecció de
Bombardeigs de la sèrie
"Gràfica de
la Guerra Civil"

"La rehabilitació de
patrimoni arquitectònic:
Casa Oriol
(1971-1975, Tortosa)"

Diputació Tarragona

Número 23 Novembre 2019

Per un núvol compartit

El passat 13 de febrer va tenir lloc a Tarragona una nova Taula Territorial per dissenyar el Pla d'Arxius i Gestió Documental impulsat per la Generalitat de Catalunya. Els arxivers assistents van fer una valoració de la situació actual i van aportar idees i nous projectes per promoure el sector.

Per si en els diferents cartipassos no hi constava —ja que són molts els fronts oberts d'aquesta temàtica—, no ens n'estem d'apostar per la iniciativa digital de tall difusor. Ens referim a la creació d'una plataforma catalana tipus PARES que aplegui, d'una manera sistemàtica, senzilla i ben estructurada, si no tota, la major part

o la principal documentació dels arxius. No es parteix de zero, ben al contrari, són pocs els centres que han negligit l'aspecte digital, i la digitalització de fons documentals està a l'ordre del dia. Malauradament, la informació es puja al núvol disseminada en multitud de webs.

L'experiència de la plataforma digital RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert), tot un èxit de consultes que ha sabut sumar la majoria de publicacions periòdiques, amb un accés universal, en línia, senzill, ràpid, útil i de franc, es mostra com a exemple d'allò que podria arribar a ser un web similar de consulta documental._

Bolduc_

Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Coordinadors:
Sergi Borralló i Llauredó
Manel Güell

Col·laboradors:
Equip tècnic de l'Arxiu General: Ramon Cornadó Serra,
Benet Martí Álvarez, Kelma Martínez Toro
i Sara Pérez Rodríguez

Carrer de Vila-seca, 28
43110 La Canonja
Tel. 977 547 662
arxiu@dipta.cat

Disseny i maquetació:
Unitat d'Imatge Corporativa i Disseny Gràfic
de la Diputació de Tarragona

www.dipta.cat

Diputació Tarragona

Sumari_

Pòrtic

Per un núvol compartit

Assaig

Refugis de la Guerra Civil. L'adaptació dels edificis

Fons

La col·lecció de Bombardeigs de la sèrie "Gràfica de la Guerra Civil"

Acció cultural

Recull de premsa i bibliografia

Les imatges de l'arxiu

"La rehabilitació de patrimoni arquitectònic: Casa Oriol (1971-1975, Tortosa)"

Refugis de la Guerra Civil. L'adaptació dels edificis

CAT / Resum: Adaptació de la conferència que els autors van pronunciar el passat dijous dia 21 de març de 2019 a la sala d'actes del Museu Bíblic de Tarragona. L'acte va servir per presentar l'exposició de plànols de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona, sobre refugis antiaeris de la Guerra Civil. Es va oferir una visió molt particular dels refugis en general i dels oberts per resguardar-se dels bombardeigs: situació, característiques, arquitectura, capacitat, impacte urbanístic i, finalment, llegat històric.

Paraules clau: refugis, preservació, Guerra Civil, bombardeigs, Defensa Passiva, plànols.

ESP / Resumen: Adaptación de la conferencia que los autores pronunciaron el pasado jueves día 21 de marzo de 2019 en la sala de actos del Museo Bíblico de Tarragona. El acto sirvió para presentar la exposición de planos del Archivo General de la Diputación de Tarragona, sobre refugios antiaéreos de la Guerra Civil. Se ofreció una visión muy particular de los refugios en general y de los abiertos para resguardarse de los bombardeos: situación, características, arquitectura, capacidad, impacto urbanístico y, finalmente, legado histórico.

Palabras clave: refugios, preservación, Guerra Civil, bombardeos, *Defensa Pasiva*, planos.

ENG / Abstract: Adaptation of the conference that the authors delivered last Thursday, March 21, 2019 in the auditorium of the Biblical Museum of Tarragona. The act served to present the exhibition of plans of the General Archive of the Diputació de Tarragona, on anti-aircraft shelters of the Civil War. A very particular vision of the shelters in general and of the open ones was offered to protect themselves from the bombings: situation, characteristics, architecture, capacity, urban impact and, finally, historical legacy.

Keywords: shelters, preservation, Civil War, shelling, *Defensa Pasiva*, plans.

FRA / Résumé: Adaptation de la conférence que les auteurs ont prononcée jeudi dernier, le 21 mars 2019, dans l'auditorium du Musée Biblique de Tarragone. L'acte servait à présenter l'exposition de plans des archives générales de la Diputació de Tarragona, sur des abris anti-aériens de la guerre civile. Une vision très particulière des abris en général et des ouverts a été offerte pour se protéger des attentats: situation, caractéristiques, architecture, capacité, impact urbain et, enfin, héritage historique.

Mots clés: abris, conservation, guerre civile, bombardements, *Defensa Pasiva*, plans.

Introducció

Cal donar les gràcies, en primer lloc, al Museu Bíblic de la ciutat i al seu director, **Andreu Muñoz**, per haver acollit l'exposició, i al seu personal tècnic i de serveis, especialment a **Josep Maria Brull**, durant anys company de feina a la Diputació de Tarragona, que no ha regatejat el seu ajut en la comprensió dels mapes i la localització dels llocs. Fem extensiu l'agraïment al director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, **Jordi Piqué**, per la invitació a participar en la commemoració dels vuitanta anys del final de la Guerra Civil

a Tarragona, que organitza i divulga amb la intenció – bàsica, fonamental i que cal remarcar sempre – de preservar-ne la memòria. Una memòria no únicament com a element cultural, sinó investida d'uns valors crítics amb el passat, preventius en el present i constructius de cara al futur.

En el capítol de reconeixements, cal remarcar de manera especial l'esforç desenvolupat per l'equip tècnic de l'Arxiu de la Diputació de Tarragona, un conjunt de magnífics professionals dels quals, en aquesta ocasió, destaquen **Ramon Cornadó**, fotògraf que ha reproduït

les imatges de l'exposició, i **Benet Martí**, que ha col·laborat activament en la tasca de catalogació i descripció dels materials.

Panoràmica de la sala on es desenvolupava la conferència. Museu Bíblic, Tarragona. Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Per tal d'entendre el sentit dels refugis en un concepte global, tant des del punt de vista de protecció de les persones com la dels seus béns, resulta indispensable dibuixar un esquema bàsic previ que tingui en compte aquesta realitat. Per això cal parlar:

- 1) de les coves, llocs naturals de refugi de les persones;
- 2) dels edificis fets d'obra;
- 3) dels dipòsits d'aliments, reserva de futur per la vida; i
- 4) dels arxius, com a dipòsits de la memòria personal i col·lectiva.

Les coves naturals

Un refugi natural és l'espai físic on aixoplugar-se per protegir-se de les inclemències meteorològiques o de l'amenaça de bèsties o d'altres humans. Segurament que el primer refugi humà devien ser les coves, espais naturals amb capacitat per albergar persones i grups i preservar la seva integritat. Posem-ne dos exemples, prou documentats a les nostres comarques: les coves

de Benifallet, al Baix Ebre, i la cova de la Font Major, a l'Espluga de Francolí, a la Conca de Barberà. Ambdues coves han estat habitades des de la prehistòria, abandonades una vegada l'home construeix i evoluciona i recuperades sempre que la societat s'ha vist de nou amenaçada, com en el cas de la darrera guerra, quan torna a ocupar-les i hi fa vida gairebé fixa i sobretot en temps dels bombardeigs aeris. També les coves del Llorito, refugi de bombardeigs, o la de Vilanova de Prades, habilitada com a hospital de campanya durant la Guerra Civil.

Els edificis d'obra

Però a banda d'aquests primers refugis diguem-ne naturals, n'hi ha d'altres que, sense una funció estrictament protectora, acaben exercint com a tals. Es tracta de construccions d'obra per protegir-se dels atacs aeris: pous, cisternes, soterranis, cellers, galeries, garatges..., construccions que tant poden ser fetes *ex professo* com de reutilització d'antic que, per una raó o altra, poden complir funcions protectores.

Els refugis o dipòsits d'alimentació

En qualsevol dels dos casos esmentats, es tracta de refugis, naturals o artificials, per protegir les persones davant d'agressions extremadament violentes fetes per una comunitat humana. Precisament a causa d'aquesta amenaça en la vida present, s'ha de pensar en el perill o les conseqüències d'aquesta amenaça en el futur. Aquesta és la raó per la qual, per a casos extrems i en paral·lel a la construcció de refugis atòmics actuals, també s'ha pensat en la preservació d'aliments i en la reserva de llavors de plantes i fruits en grans refugis amb condicions tècniques que n'assegurin una llarga conservació.

Efectivament, des de fa dècades disposem de refugis o dipòsits per guardar-hi llavors de plantes, de graminies o d'arbres, per dues raons bàsiques: com a recursos en cas de destrucció del medi i com a banc de gens per protegir la biodiversitat. Un dels refugis de llavors més importants del món es troba, actualment, vora Groenlàndia, en una muntanya de gel. Moltes de les plantes que fa anys formaven part de la nostra vida quotidiana, o que es reproduïen de manera natural als camps d'arreu del món, estan desapareixent. En aquests bancs es guarden mostres que en un futur es pensa que poden tornar a ser explotades o tractades. Cal recordar que s'han conservat, amb vida reproductiva real, dàtils de fa més de dos mil anys. Per no parlar de les llavors trobades a l'interior de les piràmides, amb milers d'anys d'antiguitat i encara reproductives.

Refugis documentals

Salvada la vida i assegurada l'alimentació, només ens resta un tercer angle per tancar la figura geomètrica de la salvació de la humanitat: la memòria personal i col·lectiva, que només té garantia de mantenir-se en un arxiu.

En aquest sentit, convé recordar l'existència de grans refugis per conservar documentació escrita, sonora o gràfica de les activitats del *sapiens* en les seves distintes èpoques. Si a l'era del coure tenim els jeroglífics de les piràmides d'Egipte, a l'era nuclear tenim l'obra dels mormons. A Salt Lake City van construir-hi un enorme reducte soterrani, en roca granítica, on entre altres coses van dipositar les còpies microfilmades dels volums sacramentals (baptismes, matrimonis i òbits) de gran part de les parròquies d'Europa occidental. És un programa de preservació de la informació dels nostres ancestres que es va començar als anys setanta, tot i que, curiosament, cinquanta anys més tard s'ha vist superat per l'obsolescència tecnològica que suposa la digitalització, de manera que si abans es desaven arxius sota terra, ara es penjen al núvol!

Justificar la introducció

Algú podria pensar que ens hem excedit en la contextualització del tema. Llavors recordaríem algunes qüestions:

- 1) Aquesta mateixa casa on ens trobem ara ha estat arxiu de l'Església metropolitana des de segles i, durant la guerra, refugi de persones, sempre amb una protecció especial del seu contingut, atès que era, en qualsevol dels casos, de preservació de vida.
- 2) En qualsevol dels refugis que avui dia es construeixen als països del nord d'Europa es preveu la preservació de la vida personal, la reserva d'aliments i la documentació de la memòria, de manera unida i indestruïble.
- 3) Durant la Guerra Civil Espanyola, en la mesura que això era possible i amb els recursos d'aleshores, aquests tres camps eren tinguts igualment en consideració, i n'és la millor prova la redacció de notes, apunts i dietaris d'algunes de les persones que van ser protagonistes del conflicte i que volien no solament protegir la vida, sinó assegurar-se també el futur a través de la memòria que deixaven escrita.

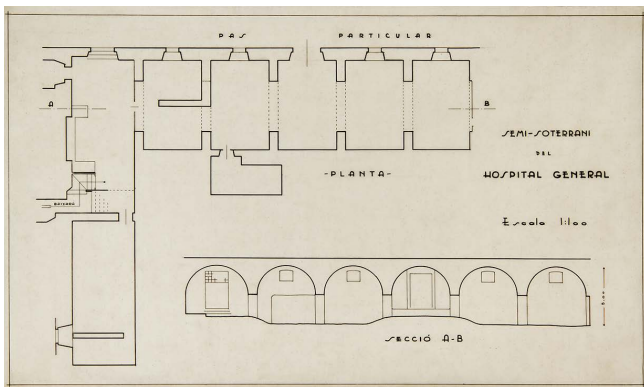
El fons documental de la Diputació de Tarragona

EL FONS DE PLÀNOLS D'ARQUITECTURA

Si avui podem parlar sobre refugis de la Guerra Civil Espanyola, i ara ja ens centrem exclusivament en el tema, és gràcies a la conservació de dos elements fonamentals per a la història: la preservació de la memòria oral i la conservació documental. En aquest sentit, l'Arxiu

General de la Diputació de Tarragona (AGDT), igual que altres centres documentals municipals o de la Generalitat, en l'esfera del seu àmbit cada un, disposa d'un fons gràfic que podríem qualificar d'excel·lent.

Efectivament, l'estiu del 2014 l'AGDT va rebre la col·lecció de plànols que el departament d'Arquitectura conservava fins llavors en un gran armari de les naus que la Diputació té al polígon NIRSA de Reus. El personal de l'Arxiu va treballar en el tractament d'aquest material d'una manera programada i alternada, i va netejar, ordenar, descriure, classificar i desar en condicions òptimes de conservació el que va esdevenir un nou fons: Plànols d'Arquitectura.

Plànol núm. 52. Semisoterrani de l'Hospital General.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Aquest fons abasta una cronologia del 1886 al 2007, i va arribar disposat en més de 2.000 rotlles (un per cada expedient d'obra), que venen a ser més de 10 o 12.000 unitats gràfiques, la gran majoria de tall planimètric (alçats, vistes laterals i longitudinals, mides, esbossos, esborranys, còpies en paper vegetal, xerocòpies). Les mides són força variades, i l'estat de conservació, en general, és força bo.

Estem parlant del resultat de la tasca generada durant molts anys pels serveis tècnics d'arquitectura provincials, encarregats de planimetritzar i delinear totes aquelles obres en les quals va intervenir la Diputació, des de la segona meitat del segle XIX (recordem que la

implantació de les diputacions se situa el 1835) fins als primers anys d'aquest segle XXI (de fet, fins que l'ofimàtica ha substituït els voluminosos plànols, còpies i xerocòpies en paper per un *pen drive* de 3 x 2 cm...).

En el fons també hi consten, encara que en un nombre testimonial, anuncis, cartells, gravats vuitcentistes o mapes impresos (fins i tot el llençol de l'arbre genealògic dels reis d'Espanya de *Los Condes de Barcelona vindicados...*).

Encara que el més corrent és que tinguin una mida d'entre els 30-60 cm, les alçades poden anar dels 22 als 120 cm, i de llargària molt més.

En general, l'estat de conservació és molt bo. Això no vol dir que alguns pocs presentin petites esquinçades als extrems o que les vores estiguin una mica rugoses o malmeses, atès que han estat precàriament recolzats durant massa temps.

La majoria dels plànols són datables entre les dècades dels anys seixanta i vuitanta del segle XX, però també n'hi ha una munió de les dues dècades anteriors (primer i segon franquisme) i d'abans de la Guerra Civil (època de la dictadura de Primo de Rivera i de la Segona República), o sigui, del 1925 al 1939. Entre aquests, ens vam fixar que n'hi havia alguns que reproduïen els refugis que Defensa Passiva va habilitar i/o fer construir no únicament a Tarragona ciutat, sinó també en moltes poblacions del seu entorn.

GRÀFICA DE LA GUERRA CIVIL

A mesura que anàvem adquirint una idea més exacta de la magnitud, el volum, l'abast cronològic, el contingut i el pes històric d'aquests plànols de refugis que treballàvem, vàiem més clara la necessitat de donar-li un tractament especial. Així va ser com, al final, vam decidir crear una col·lecció factícia amb tot aquell ma-

terial gràfic (plànols, mapes, esbossos) relacionat amb els convulsos temps de guerra, que vam anomenar "Gràfica de la Guerra Civil", amb una descripció més acurada de cada peça i una base de dades a banda.

Avui dia la col·lecció està formada per 131 unitats, provinents no únicament de la secció de Plànols d'Arquitectura sinó també de molts expedients de sèries com *Defensa Passiva* i *Regiones Devastadas*.

LES JUNTES DE DEFENSA PASSIVA

Però si no contextualitzem una mica el tema, no podrem entendre del tot bé el fenomen dels refugis en tota la seva magnitud.

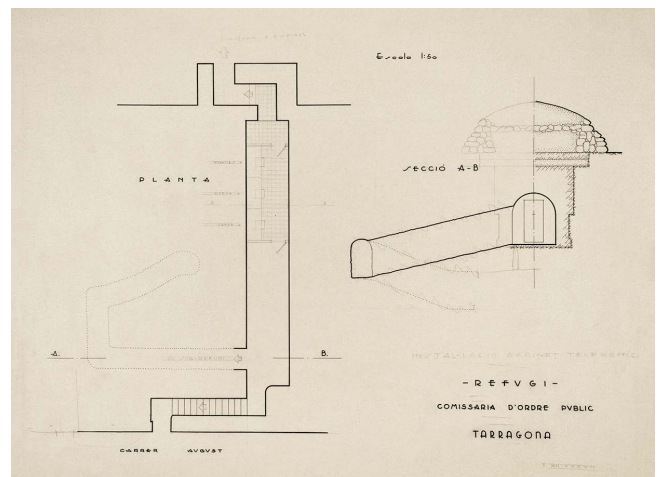
Quan el desenvolupament de la Guerra Civil (1936-1939) es trobava en el seu punt mitjà i el front bèl·lic s'apropava progressivament a Catalunya, i, sobretot, quan els nacionals van ocupar Mallorca, la terrible realitat dels bombardeigs aeris sobre població civil va convertir-se en un hàbit cada cop més freqüent, fins a ser quotidià a la segona meitat del 38. La República va reaccionar organitzant una sistemàtica de protecció als civils, a través de la formació de les anomenades Juntes de Defensa Passiva. N'hi havia de dos nivells: les provincials i les locals. En ambdós casos, aquestes juntes estaven formades, bàsicament i almenys en el projecte teòric, per l'autoritat política (governador o alcalde), un metge, un farmacèutic, un químic, un representant de la premsa, un arquitecte o mestre d'obres i un secretari administratiu.

La funció principal d'aquestes juntes era la de prendre mesures de prevenció davant de l'agressió bèl·lica a la rereguarda, actuant, fonamentalment, en tres camps:

1. Formar la població en protocols d'esguard i salvament (alarmes, punts de reunió, accés ordenat als refugis).

2. Regular la normativa de cauteles orientada a invisibilitzar el territori des de l'aire.
3. Impulsar la construcció de refugis (1937).

Entre 1937 i 1938, el Govern de la República va impulsar la construcció i rehabilitació de refugis perquè la població civil es protegís dels bombardeigs enemics. L'Ajuntament, el Col·legi d'Arquitectes i la Comissaria Delegada de la Generalitat van treballar conjuntament en aquesta tasca, la qual va generar comptes pressupostaris de costos, delineacions, amidaments i, en definitiva, l'alçada de plànols de cada refugi intervingut.

Plànol núm. 46. Refugi de la Comissaria d'Ordre Públic, al carrer d'August (Tarragona). Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

COL·LECCIÓ BOMBARDEIGS

Una altra de les funcions de les Juntes de Defensa Passiva era la de registrar les incursions aèries enemigues: dates i horari, nombre dels avions agressors, classe, recorregut que havien fet, objectius sobre els quals actuaven i impactes produïts per llurs bombes. A aquests efectes, es devien redactar informes complets per transmetre a l'alt comandament. El que ens ha quedat a l'Arxiu semblen ser els apuntaments o anotacions, en brut (atès que sovint apareixen mecanoscrits en quètilles reaprofitades), però la majoria sobre xerocòpies d'un mateix plànol de la ciutat i voltants (el triangle Salou-Constantí-Tamarit). Sobre aquestes xerocòpies es

dibuixaven els avions incursors, es traçava la línia del seu probable recorregut i s'assenyalaven els impactes que havien fet llurs bombes; al marge, en lletra menuada a llapis, es deixava constància de la datació i dels objectius del raid.

Plànol núm. 47. Mapa de Tarragona amb indicació dels punts on s'ubicaven refugis. Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Aquesta col·lecció de registre d'incursions aèries es compon de catorze plànols i una vintena de quartilles amb notes manuscrites.

PER QUÈ A L'ARXIU DE LA DIPUTACIÓ?

Com és que aquest conjunt de documentació gràfica s'ha conservat a l'Arxiu de la Diputació? La Comissaria Delegada no va ser, a la pràctica, altra cosa que la mateixa Diputació, amb el rètol de l'entrada canviat (ja que el personal, els recursos, les instal·lacions i els equipaments van ser els mateixos, si fa no fa). A partir del 1939, consumada la insurrecció franquista i ocupat i controlat el país, les autoritats del nou règim van tornar a reposar el rètol de Diputació, ja fins als nostres dies.

D'aquí que aquest conjunt de documentació gràfica hagi pervingut en el si de la Diputació.

Tipologia de refugis

Existeix una àmplia i rica tipologia de refugis on la població de l'època protegeix la seva vida en un moment determinat, que va des de posar-se sota el fràgil parai-gua arbori d'un garrofer o sota l'escala de la casa, fins a l'obra d'un soterrani construït o adaptat amb garanties de seguretat. Citem tres tipologies bàsiques de refugis aeris:

Coves naturals. Ja hem citat els referents de Benifallet i de l'Espluga de Francolí, però de fet se'n troben d'altres, a dotzenes, de coves i balmes a les serralades i muntanyes del nostre entorn.

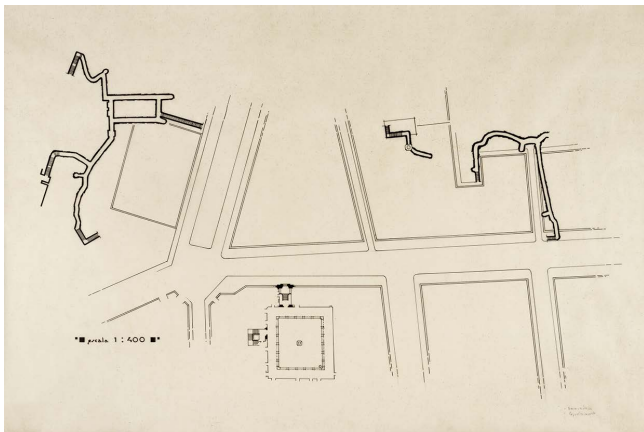
Particulars. Atès que no era freqüent l'atac a masos, almenys de manera sistemàtica, com podia ocórrer en una ciutat, la gent del camp utilitzava cellers, cups, pous o mines d'aigua del mas per protegir-se dels atacs.

Públics. Se'n van construir *ex professo*, però en la majoria dels casos s'aprofitaven i s'adaptaven edificis ja existents. En el cas de refugis de nova planta, sempre es procurava fer-los propers als nuclis de població amb risc d'atac, com ara zones escolars o fàbriques, o bé de fàcil accés públic, com ara passeigs o places.

A Riudoms, un exemple d'adaptació d'obra civil a refugi va ser la conversió de l'antiga sitja medieval. Aquesta sitja havia pertangut a l'antic castell, datat en el segle XII, ampliada i convertida en dipòsit d'aigua l'any 1727 i transformada, el 1938, en refugi per a la població, amb diverses bocanes d'entrada i de sortida des de distints carrers de la vila, distribució de serveis sanitaris, cambres amb reserva d'aliments i begudes i uns serveis mèdics.

Com que som a Tarragona, hem de remarcar l'existència de refugis a la ciutat i, en aquest sentit, recordar que n'hi hagué seixanta de comptabilitzats o registrats, amb capacitat per a 21.600 persones, quan aleshores, l'any 1938, la ciutat devia rondar els 31.000 habitants. A l'exposició es mostra un quadre que llista tots els refugis operatius a Tarragona, amb especificació del nom, els accessos, la llargària, etcètera.

L'aforament mitjà dels refugis solia ser d'unes dues-centes persones, comptant-ne cinc per metre quadrat, però n'hi havia de ben grans, com el de la plaça de la Font, amb capacitat per a 6.000 persones. Aquest refugi tenia set boques d'accés i de sortida i 400 metres lineals de recorregut sota terra, que anava de la Farmàcia Oriol al Cós del Bou fins al Banc Central o d'Espanya, a la Rambla.

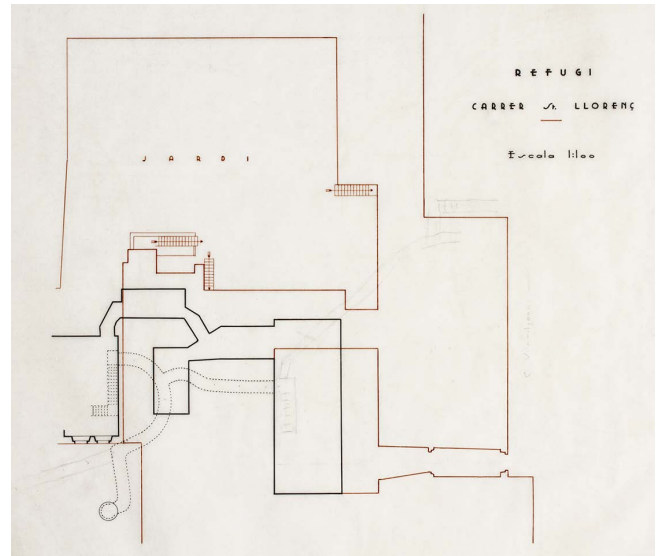

Plànol núm. 32. Part del recorregut dels refugis de Saavedra i de l'Ajuntament. Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

El refugi del Museu Bíblic

Però l'exemple marc del qual avui hem de parlar, perquè hi som dins o, més ben dit, a sobre, és el d'aquesta casa, el Museu Bíblic. Aquest és un edifici de base romana, amb ampliacions i obra a l'època medieval i que continua creixent a l'època moderna, quan l'any 1585 esdevé arxiu documental de la província eclesiàstica tarraconense, i arriba fins al present desenvolupant di-

ferents usos; el més conegut, seu educativa del Col·legi de Sant Pau (a iniciativa del cardenal Arriba y Castro).

Plànol núm. 12. Refugi a la Casa dels Concilis (Museu Bíblic). Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

La dinàmica que portava la gent a refugiar-se dels bombardeigs començava amb l'alarma, sirenes, campanes o timbres, tot era bo per alertar la gent del fet que s'oïen avions enemics acostant-se. A l'Oliva van repartir xiulets a alguns veïns, amb l'encàrrec d'estar alerta i bufar fort quan oïssin avions enemics. En lloc de mirar al cel, miraven a terra, als gossos, que eren els primers éssers que percebien els motors dels avions i reaccionaven fent voltes d'una manera molt peculiar. La distribució de la gent per refugis responia a criteris de proximitat, cada barri tenia el seu. La por al bombardeig va fer que més d'un intentés traslladar-s'hi permanentment i fer-hi vida. Per això, s'hagueren de dictar ordres i normatives d'accés, estança, higiene i comportament dins d'aquests espais d'emergència.

L'horror que generaven els bombardeigs marcà la vida de moltes persones. Se sap del cas d'un adolescent que, durant els primers mesos després de la guerra, algunes nits es llevava del llit somnàmbul i, profundament adormit, es vestia, sortia de casa, baixava al carrer i feia cap al refugi que tenia assignat; l'endemà la

sorpresa era seva, quan es despertava assegut a terra, enmig de la foscor i la fredor del refugi, sense explicar-se què hi feia allí i com hi havia anat a parar.

La crònica del temps a través dels dietaris

Però sobre la vida als refugis i els comportaments humans durant la guerra, el millor relat, el més punyent i fresc, és el que ens transmeten primer els dietaris i, després, les memòries personals sobre els fets i l'època.

En el sentit ampli de soplug i seguretat al qual hem al·ludit inicialment, en aquest punt convé recordar els refugis de masos, coves, cases o pous on s'hagueren d'amagar i refugiar determinades persones, com ara capellans, desertors, militars, industrials, pagesos, etc., que temien per la seva vida i que foren protegits per persones amigues o benefactores, exposant la seva pròpia seguretat. Des de les seves talaies podien veure una part de la realitat i la transcrivien en els seus dietaris o, més endavant, la passaren a quaderns memorialistes. Així, mossèn **Magí Monyarc**, **Joan Virgili**, **Lluís de Salvador**, etcètera.

La museïtzació dels refugis

A partir dels anys cinquanta del segle passat, aquests espais es van començar a esborrar, colgant-los de runa, tapiant-los o destruint-los, atès que feien visible la realitat d'una guerra i, sobretot, perquè eren testimoni d'una resistència i d'un atac a la població civil, no pas en el front de guerra. El franquisme va tenir molta cura a amagar aquesta realitat o marques de la guerra.

En arribar la Transició política, un pacte de silenci planà, però, sobre la memòria històrica d'aquell període, com si entre 1932 i 1977 no hagués passat res. No consta,

en aquest període, cap acció sobre la recuperació de la memòria i les accions de la Guerra Civil, sobretot des del bàndol perdedor.

Però a poc a poc i a banda dels estaments polítics oficials, historiadors, centres d'estudis locals, instituts d'estudis comarcals o nacionals i la mateixa universitat van empènyer investigacions i publicacions que, finalment, desembocaren en la reobertura de refugis, la museïtzació dels espais de guerra i, finalment, la Llei de la Memòria Històrica.

Tot plegat són materials que fixen els elements reals de la història i desperten les emocions d'un temps i d'uns fets crus i dramàtics. Pensem que museïtzar aquests espais és posar-nos al davant imatges per a la consciència.

Cloenda

Amb aquesta simple xerrada, la voluntat dels autors ha tingut present dues finalitats pedagògiques:

- 1) Donar a conèixer l'existència d'uns plànols que poden ajudar a ampliar el nostre coneixement sobre la comarca, atès que n'hi ha sobre diverses poblacions.
- 2) Posar veu a unes construccions de nova planta o reutilitzades, que serviren per a la protecció de les persones i que formen part del llegat de la memòria històrica.

Bibliografia

ARNABAT, Ramon; David ÍÑIGUEZ; David GESALÍ (col.). *Atac i defensa de la rereguarda. Els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i les Terres de l'Ebre (1937-1939)*. Tarragona/Valls: Ministeri de la Presidència / ISOCAC. URVT/Cossetània, 2013 (Esquadra; 11).

BORRALLÓ LLAURADÓ, Sergi; Manel Güell; Benet Martí Álvarez; Kelma Martínez Toro; Dionísia Moreno Fernández; Eugeni Perea Simón; Sara Pérez Rodríguez. "El fons de plànols de la secció d'Arquitectura". *Bolduc* [En línia], juny de 2017, núm. 19, 26-31. Disponible a: www.dipta.cat/ca/bolduc.

DUCH, Montserrat. "Bombardeig i defensa passiva a Tarragona". Dins: *La Guerra Civil a Tarragona*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986, 41-47.

GÜELL, Manel. "El quadre dels refugis antiaeris de Tarragona". *Bolduc* [En línia], setembre de 2017, núm. 20, 20-23. Disponible a: www.dipta.cat/ca/bolduc.

MORENO MARTÍN, Andrea; Tatiana Sapena Escrivà. "Refugios antiaéreos: patrimonio de la Guerra Civil en la Ciudad de València", *Debats*, 131/2 (2017), 123-141.

PIQUÉ I PADRÓ, Jordi. *La crisi de la rereguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1996 (Biblioteca Abat Oliba; 193).

PIQUÉ, Jordi. "Els bombardejos sobre Tarragona i comarca". Dins: DUCH, Montserrat; Jordi PIQUÉ; Joan SERRALLONGA. *La guerra civil a la comarca del Tarragonès*. Tarragona: Arola, 2010, 11-41.

PUJADÓ, Judit. *Contra l'oblit. Els refugis antiaeris, poble a poble*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2006.

TOST I BORRÀS, Josep Maria; Antoni Nolla (fotog.). "Por a les bombes. Els refugis antiaeris: seixanta anys després". *Cinc cèntims*. Any xi, núm. 42 (abril-juny de 1998), 6-10.

Eugeni Perea i Simon

Historiador i literat - eperea@dipta.cat

Manel Güell Junkert

Historiador - mguell@dipta.cat

El retrat d'Alfons XII

En els darrers episodis de la Tercera Carlinada, s'imposava un clar i definitiu vencedor: el bàndol isabelí, representat pel fill d'Isabel II, Alfons XII. Va ser l'ocasió perquè, a mitjan febrer del 1876, els diputats aprovessin el compte de 413,50 ptes. que els havien girat Miquel Fluixench i Josep Monté. L'import corresponia a la pintada d'un retrat del rei. Observem que als nostres diputats la broma del retrat del Borbó els va sortir bastant més barata que els 88.000 euros que va costar al Congrés (2019) el del seu rebesnet Felip.

AGDT, Actes, 1876, p. 71.

La col·lecció de Bombardeigs de la sèrie “Gràfica de la Guerra Civil”

El fons

PROCEDÈNCIA

A mitjans de l'any 2014, el departament d'Arquitectura de la Diputació de Tarragona va transferir a l'Arxiu General un fons custodiat a les naus del polígon NIRSA de Reus¹.

Es tracta de més de 2.000 plànols, d'entre el 1886 i el 2007, de les diferents obres que la Diputació i altres ens locals executaren o tenien previst d'executar en diversos punts de la província. Es conservaven enrotllats i embolcallats amb un paper protector dins d'armaris de fusta, fets a mida.

TRACTAMENT

A aquesta documentació, un cop ingressada a l'Arxiu General, se li va fer un primer tractament arxivístic consistent en la neteja i canvi d'embolcall, la presa de mides i la col·locació d'una etiqueta amb la descripció del projecte, dades amb les quals es va crear l'*Inventari - Catàleg de plànols d'Arquitectura (1886-2007)*, el 32è de l'Arxiu General.

Posteriorment, es va introduir la informació a l'aplicació de Gestió de l'Arxiu i els plànols es van desar en caps de fetes a mida.

ORDENACIÓ

El 80è aniversari de la finalització de la Guerra Civil Espanyola ha estat l'ocasió de donar més rellevància als plànols relatius a la protecció de la ciutadania durant el període del conflicte bèl·lic i, així, fer-ne un inventari per posar-lo a disposició de l'usuari. S'ha cregut convenient constituir-ne una col·lecció factícia amb el títol **“Gràfica de la Guerra Civil”**.

Les peces es van ordenar per municipis, en ordre cronològic. Les dates extremes són 1936-1953. I finalment es van numerar, amb una breu descripció de cada plànol, i amb indicació de mides, estat de conservació i tipus de suport, així com l'autoria.

En total, el catàleg consta de 131 fitxes descriptives corresponents a 98 plànols enrotllats provinents del fons d'Arquitectura, als quals hauríem de sumar-ne 33 més que l'Arxiu ja custodiava a les seves dependències, conservats plegats i no pas enrotllats, ja que formen part d'expedients de mida foli.

En termes generals, l'estat de conservació és bo; només es coneix l'autor de 26 dels plànols i, pel que fa al suport, 47 dels 131 són en paper vegetal.

Els plànols enrotllats estan desats en caps de cartró de format especial (106 cm d'ample x 17 cm d'alçada x 38,5 cm de fondària), i els 33 plànols de mida foli i que formen part d'un expedient estan arxivats en caps

¹ Sobre aquest fons ja vam tenir ocasió de publicar-ne un article a: BORRALLO LLAURADÓ, Sergi; Manel GÜELL; Benet MARTÍ ÀLVAREZ; Kelma MARTÍNEZ Toro; Dionisia MORENO FERNÁNDEZ; Eugeni PEREA SIMÓN; Sara PÉREZ RODRÍGUEZ. “El fons de plànols de la secció d'Arquitectura”. *Bolduc* [En línia], juny de 2017, núm. 19, 26-31.

Disponible a: www.dipta.cat/ca/bolduc.

normalitzades (10 cm d'ample x 25 cm d'alçada x 36,5 cm de fondària). Tots estan ubicats físicament en armaris compactes dins del dipòsit climatitzat, que garanteix així unes condicions ambientals de conservació idònies.

Cal dir que aquest catàleg es va començar a treballar ben entrat el mes de desembre del 2018 i va ser finalitzat el gener del 2019. Els professionals encarregats de dur-lo a terme han estat: Manel Güell, amb tasques d'identificació i descripció detallada dels plànols, i jo mateix, encarregat de la transcripció i introducció de la informació a l'aplicació de Gestió de l'Arxiu, sota la supervisió del llavors director de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona, Eugeni Perea. També ha estat consultat, en la identificació de diversos plànols de la ciutat de Tarragona, el senyor Jordi Piqué Padró, cap del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona, a qui cal regraciar².

DIFUSIÓ

Recentment, aquest fons ha despertat l'interès de diversos investigadors i historiadors, fet que empeny a digitalitzar-lo tot, amb la finalitat de fer-ne difusió al web corporatiu. Aquesta documentació està a disposició de tota persona interessada en la seva consulta. El tractament va tenir continuïtat el passat 21 de març amb una exposició al Museu Bíblic de Tarragona sota el títol "Refugis de la Guerra Civil: l'adaptació dels edificis i el seu encaix urbà", per a la qual va ser necessària la digitalització dels plànols més significatius per poder-ne fer una rèplica. El procés de digitalització el dugué a terme el responsable del fons d'imatge de la Diputació, Ramon Cornadó Serra³.

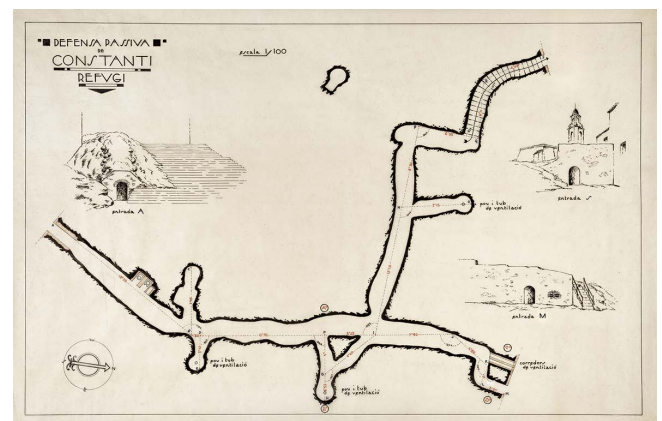
Val la pena dir que en el subsol del Museu Bíblic es troba un dels refugis antiaeris de Tarragona, corresponent a la Casa dels Concilis. És un dels més ben conservats de la ciutat, i el personal tècnic de l'Arxiu de la Diputació ha tingut el privilegi de fer-hi una visita guiada i comentada pel director del Museu, Andreu Muñoz. A l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona es conserven tres plànols sota la denominació "Carrer Sant Llorenç".

Classificació

Hem diferenciat cinc grans blocs temàtics de plànols: **Refugis, Defensa Passiva, Aeròdrom de la Pineda, Regiones Devastadas i Bombardeigs**.

PLÀNOLS DE REFUGIS

Dins d'aquesta sèrie s'hi troben els plànols corresponents als refugis antiaeris que es van construir per protegir la població. Consta de 80 unitats; 62 pertanyen al municipi de Tarragona, 3 al de Constantí, 3 al de Torredembarra⁴ i 12 no han estat possibles d'identificar.

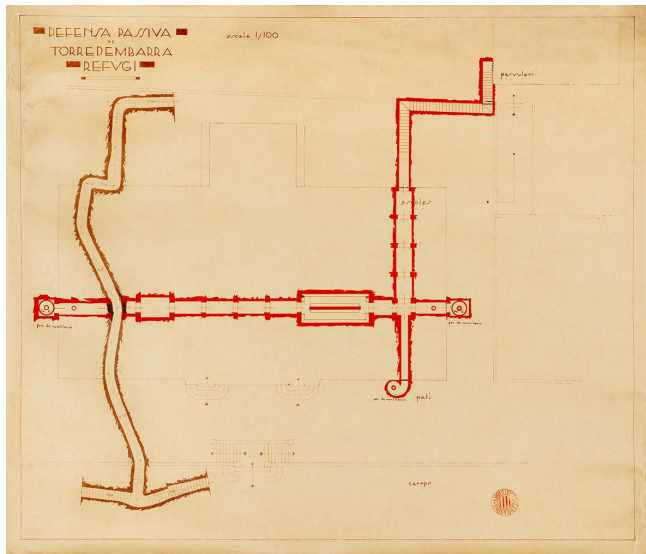

Plànol n.º 54. Refugi de Constantí.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

² Piqué és expert en aquest període de la nostra història. Vegeu PIQUÉ I PADRÓ, Jordi. *La crisi de la rereguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1996 (Biblioteca Abat Oliba; 193).

³ Vegeu l'article, en aquest mateix número, on es reproduïx el text de la conferència inaugural que van pronunciar Eugeni Perea i Manel Güell.

⁴ Un rastreig bibliogràfic exhaustiu ens podria proporcionar informació local de bona part dels refugis. Els de Torredembarra, a GARCIA PUERTO, Xavier. *Patrimoni de la por. Els refugis antiaeris a Torredembarra (1936-1939)*. Torredembarra: Ajuntament, 2003.

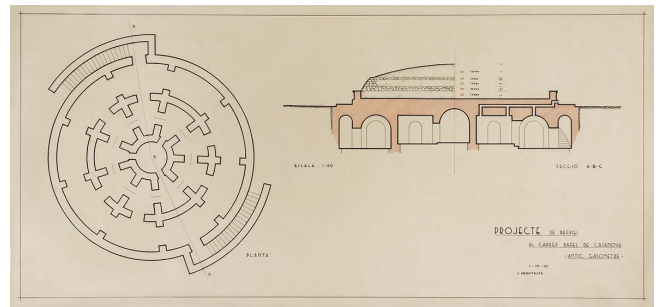

Plànol núm. 57. Refugi de Torredembarra.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

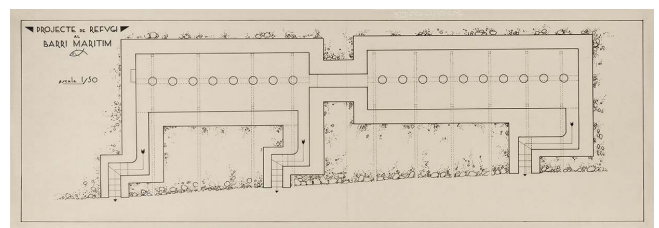
Entre els de la ciutat de Tarragona n'hi ha que especifiquen si estaven en construcció, els habitables i els de particulars, així com els locals habilitats. Un altre dels documents ens indica, mitjançant una graella (taula), tots els refugis existents al municipi, especificant-ne el carrer, els accessos, les característiques, la superfície, la llargària i l'aforament⁵.

Plànol núm. 8. Plànol de distribució de refugis de Tarragona.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Plànol núm. 4. Projecte de refugi al carrer Rafael de Casanova (Antic Gasòmetre).
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Plànol núm. 40. Projecte de refugi al barri marítim.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

El fons de Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, ens que va pertànyer a la Diputació entre 1951 i 1996⁶, conserva les planxes d'impresió d'alguns refugis:

- Núm. 6. Tarragona. Plaça República. Escala 1:600.
- Núm. 28. Tarragona. Carrer Rafael de Casanova (antic Gasòmetre). Escala 1:100.
- Núm. 42. Tarragona. Palau de la Generalitat (Ajuntament). Escales 1:100 (planta) i 1:50 (secció).
- Núm. 57. Tarragona. Carrer Apodaca. Carrer de la Pau. Escala 1:300.

⁵ Es va comentar en el seu dia a GÜELL, Manel. "El quadre dels refugis antiaeris de Tarragona". *Bolduc* [En línia], setembre de 2017, núm. 20, 20-23. Disponible a: www.dipta.cat/ca/bolduc.

⁶ Vegeu BORRALLÓ LLAURADÓ, Sergi. *Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (1951-1996)*. Tarragona: Arxiu General de la Diputació, 2019 (El Saurí; 2).

PLÀNOLS DE DEFENSA PASSIVA⁷

Aquesta sèrie té 10 peces: 3 plànols de la zona de Tarragona, 6 mapes de la província i un plànol sense identificar. Inclouen plans d'evacuació, dispersió i alberg.

Destaca un mapa de Tarragona i els afores amb indicació acolorida de la ubicació que preveia el projecte del nou estadi, així com les del camp d'esports del Club Gimnàstic, del Club Nàutic i del Club Gimnàstic (sala de cultura física).

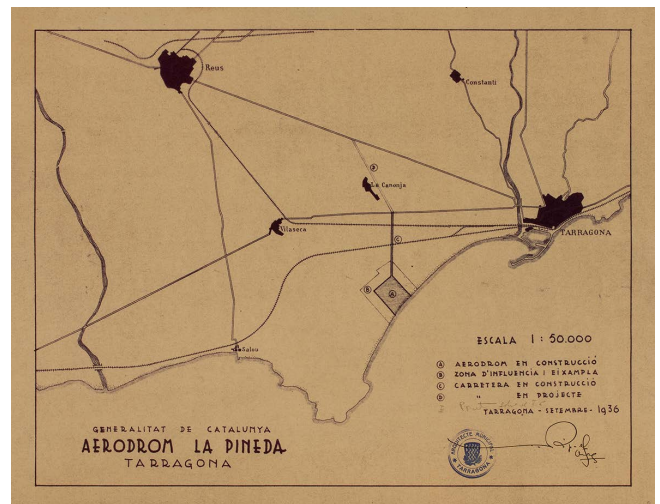
Plànol núm. 95. Mapa de Tarragona. Club Gimnàstic i Club Nàutic.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

PLÀNOLS DE L'AERÒDROM DE LA PINEDA⁸

El total de plànols de l'aeròdrom de la Pineda (Vila-seca) és de 7. Un parell són relatius a la façana lateral i a la teu-

lada de l'hangar; la resta ens situen la pista, la torre de control, l'estacionament de vehicles i el mateix hangar.

A banda dels plànols, a l'Arxiu també es custodia documentació comptable relativa als jornals que es van pagar als treballadors encarregats de dur a terme les obres de construcció del camp d'aviació (1938), on consta el nombre d'hores treballades, diàries i setmanals (UI 2440 i 2441).

Plànol núm. 76. Situació de l'aeròdrom de la Pineda.
Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

PLÀNOLS DE REGIONES DEVASTADAS⁹

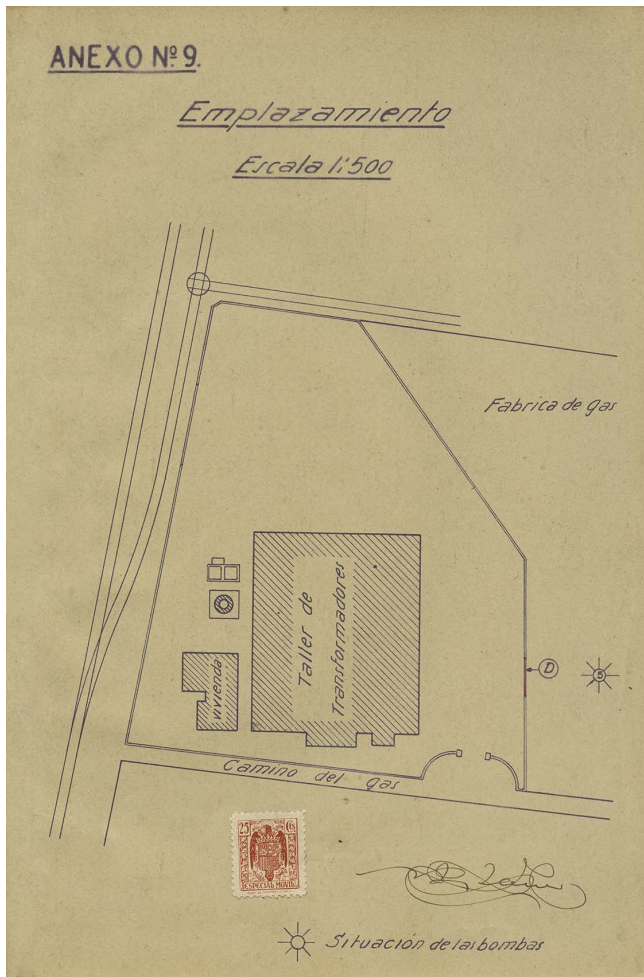
Aquest bloc té 22 plànols, dividits de la següent manera: 14 pertanyen a Reus, 6 són de Tarragona i un parell són d'Amposta.

Hi trobem alguns plànols d'immobles que van quedar malmesos a causa de la guerra; entre d'altres, el taller de transformadors de la fàbrica de gas de Reus.

⁷ Aquesta sèrie ja ha estat descrita a: [GÜELL, Manel]. "Defensa Passiva". *Bolduc* [En línia], 2010, núm. 8, 8-12. Disponible a: www.dipta.cat/ca/bolduc.

⁸ Sobre aquest aeròdrom es va publicar, fa pocs anys, OTIÑA HERMOSO, Pedro. *El camp d'aviació de la Pineda (Vila-seca, Tarragona)*. Vila-seca: Agrupació Cultural, 2013.

⁹ GÜELL, Manel. "El fons 'Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones' de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona". Dins: *Actes del Segon Congrés Recerques: "Enfrontaments civils. Postguerres i reconstruccions"*. Barcelona: Recerques, 2002, 868-875.

Plànol annex 9. Emplaçament del taller de transformadors de la fàbrica de gas de Reus. Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

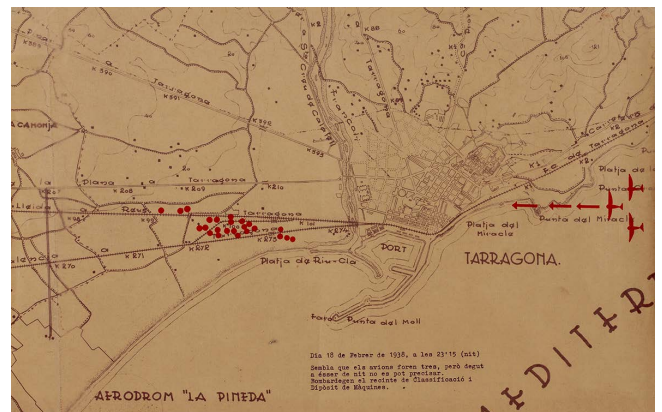
Els plànols de bombardeigs

Durant la Guerra Civil, el territori tarragoní va ser bombardejat per les forces aèries franquistes entre els anys 1937 i 1939¹⁰, i en aquesta secció, dins de la "Gràfica de la Guerra Civil", ens hi endinsem una mica més amb la intenció d'extreure'n el màxim de dades possibles, ja que disposem d'uns quants plànols amb informació força interessant.

Des de l'Arxiu ens hem limitat a extreure les dades que es poden apreciar en el plànol i hem definit, sempre que ha estat possible, la zona atacada, el moment en què es va produir l'atac, el tipus i el nombre d'avions, la quantitat de bombes llançades i els danys que van causar.

ELS PLÀNOLS

En total són 14 plànols corresponents als bombardeigs; el seu suport és el paper, i tots són de la ciutat de **Tarragona**. Les dates extremes van del 4 de setembre de 1937 fins al 9 de gener de 1939, tot i que hi ha tres plànols que no porten data. L'única peça amb autor conegut és la núm. 87, de l'arquitecte S. Ripoll.

Plànol núm. 82. Bombardeig del 18 de febrer de 1938. Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

No tots els plànols tenen anotacions explicatives, així que s'han fet constar algunes de les dades a partir del que mostra, com poden ser les zones atacades o el recompte de les bombes caigudes.

En el següent quadre disposem les principals dades de cada plànol i del seu contingut. A l'última columna de la graella hem contrastat la informació amb les

¹⁰ La trilogia imprescindible per endinsar-se en aquest tema és la que formen: GESALÍ, David; David ÍÑIGUEZ. *La guerra aèria a Catalunya* (1936-1939). Barcelona: Rafel Dalmau, 2012; Arnabat, Ramon; David ÍÑIGUEZ; David GESALÍ (col.). *Atac i defensa de la rereguarda. Els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i les Terres de l'Ebre* (1937-1939). Tarragona/Valls: Ministeri de la Presidència / ISOCAC. URVT/Cossetània, 2013 (Esquadra; 11); ÍÑIGUEZ, David; David GESALÍ; Josep R. CASALS. *Sota les bombes. Els atacs aeris a Catalunya durant la Guerra Civil*. Barcelona: Angle, 2017.

dades proporcionades per Ramon Arnabat i David Íñiguez¹¹. Atesa la disparitat de fonts, algunes dades no

concorden, com poden ser el nombre d'avions, l'hora de l'atac o la quantitat de bombes llançades.

Núm.	Data	Objectiu	Avions atacants	Típus d'avió	Munició	Danys	Mides	Documentat
81	04/09/1937 19.15	Dipòsits de la CAMPSA	2	Trimotor	10 bombes i ràfegues de metralladora	Incendi	44 x 47	
	25/09/1937 00.15	Voltants de la factoria	2		12 bombes aprox. i metralladora	Foc a canonades i bidons de gasolina		
82	18/02/1938 23.15	Recinte de classificació i dipòsit de màquines	3 (?)		24 bombes		42 x 27	(p. 326-327) Font dels atacants: 2 hidroavions Heinkel HE-59 Hora: 23.00 30 bombes Font dels defensors: 3 avions Hora: 22.15
83	17/03/1938 21.45	Estació de classificació	1	Hidro de la base de Mallorca	12 bombes (explosives i incendiàries)	8 vagons de mercaderies	39 x 35	(p. 353-354) Font dels defensors: 1 atac a les 19.00 i un altre a les 21.45 15 bombes
84	31/07/1938 12.45	Recinte de classificació Part baixa de la ciutat (port)	6		70 bombes 60 bombes (totes a l'aigua excepte una)		54 x 43	(p. 488) Hora: 12.00 24 bombes de 100 kg i 12 bombes de 20 kg (estació de classificació)
85	02/08/1938 09.00	Recinte de classificació	5	Trimotor Junkers	70 bombes explosives (la majoria de 100 kg)	7 o 8 vagons incendiats	50 x 24	(p. 497-500) Font dels atacants: Hora: 08.05 40 bombes de 100 kg 20 bombes de 20 kg (incendiàries)

¹¹ R. ARNABAT; D. ÍÑIGUEZ; D. GESALÍ (col.). *Atac i defensa de la rereguarda...*

Núm.	Data	Objectiu	Avions atacants	Tipus d'avió	Munició	Danys	Mides	Documentat
86	03/08/1938 08.30 (?)	Dipòsit de màquines de classificació	5	Junkers	60 bombes explosives		49 x 24	(p. 500-501) Font dels defensors: Hora: 08.45 40 bombes de 100 kg i 20 de 20 kg incendiàries
87	07/11/1938 10.45 (alarma) 11.28 (cessament d'alarma)	Sector de classificació	1	Bimotor de reconeixement	4 bombes		35 x 44	
88	30/12/1938 18.53	Part baixa (port) Zona platja del Miracle			20 bombes 27 bombes		35 x 44	(p. 608-609) Font dels atacants: Hora: passades les 18.00 120 bombes de 50 kg Fonts dels defensors: Hora: 19.50 Font Secretaria d'Informació i Enllaços (Junta de Defensa Passiva): Hora: 19.35 60 bombes al port i Estació de Classificació
89	03/01/1939 11.33	Zona de la Rambla Nova, Rambla Vella i plaça de la Font			12 bombes		35 x 44	(p. 618) Font dels defensors: Hora: 23.15 12 bombes a la ciutat Diverses bombes a l'Estació de Classificació Font dels atacants: Hora: 17.50-18.50
90	04/01/1939 13.21	Zona de la Part baixa de la ciutat, estació de ferrocarril i platja del Miracle			38 bombes		35 x 44	

Núm.	Data	Objectiu	Avions atacants	Tipus d'avió	Munició	Danys	Mides	Documentat
91	09/01/1939	Zona platja del Miracle i estació de ferrocarril			35 bombes		35 x 44	(p. 632-634) Font Secretaria d'Informació i Enllaços (Junta de Defensa Passiva) Hora: 13.30 alarma 40 bombes explosives al nucli de la ciutat 6 bombes al sector de l'estació
92							63 x 39	
93		Carrers propers a la Rambla Nova Part baixa de la ciutat (port)			29 bombes Un centenar de bombes		50 x 49	
94		Carrers propers a la Rambla Nova Afores de la ciutat			49 bombes 22 bombes		44 x 49	

ELS COMUNICATS INFORMATIUS

Juntament amb els plànols d'Arquitectura, hi havia un plec de notes amb informació relativa als bombardeigs. En no constituir un suport gràfic, van formar un expedient a banda, que es va ubicar a la secció de Governació, juntament amb l'expedient de Defensa Passiva (UI 1177-2 / B3-3B). Consta d'una vintena de **comunicats informatius** que contenen dades de les alarmes que es van produir entre els dies 23 de setembre de 1937 i 6 de gener de 1939. Van ser les Juntes Locals, creades per la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, les que s'encarregaren, entre altres coses, de registrar i consignar les alarmes d'avís dels bombardeigs arreu del territori.

A banda de la data i l'hora d'inici i fi de les alarmes, en aquests comunicats hi ha anotacions manuscrites referents al nombre de bombes llançades, el tipus d'avions

i el rumb que prenen els vols, així com les víctimes i els desperfectes causats.

LES ALARMES

Amb les dades dels comunicats (i el plànol de 7 de novembre de 1938, on consta l'hora de l'avís), hem elaborat la següent taula, amb indicació de les dates i les hores en què es van produir les alarmes.

Data	Hora
23/09/1937	06.00
25/09/1937	00.00, 17.00
05/11/1938	10.40
06/11/1938	00.10, 01.55, 03.30, 19.00, 20.37, 22.52
07/11/1938	00.30, 03.17, 05.00, 10.43, 10.45, 11.59
25/11/1938	10.26
04/12/1938	00.30, 02.20, 04.08, 07.25

Data	Hora
05/12/1938	20.38
14/12/1938	13.30
16/12/1938	09.30, 11.03, 12.40, 18.13
17/12/1938	14.38
18/12/1938	10.55
20/12/1938	10.00, 11.50, 12.50, 12.59, 14.20, 19.28
21/12/1938	08.50, 10.30, 10.53
22/12/1938	15.11, 20.40
25/12/1938	13.15, 18.40
26/12/1938	10.50, 11.21, 17.30
27/12/1938	09.10, 15.50, 18.40, 20.32
28/12/1938	01.45, 02.55, 11.05, 14.53, 17.34, 19.00, 10.08
29/12/1938	09.40, 18.55, 21.10
30/12/1938	12.52, 18.53, 21.15, 23.55
31/12/1938	02.37, 09.38, 11.30, 14.48, 17.20, 19.15
01/01/1939	09.10, 11.30
02/01/1939	12.20, 14.00, 15.17, 16.35, 16.40, 19.00
04/01/1939	10.42, 13.21, 15.05, 19.46
05/01/1939	01.23, 08.52, 11.03, 14.18, 17.58, 23.55
06/01/1939	00.55, 09.35, 10.50, 12.00, 13.40, 16.58, 17.47, 20.34, 20.57

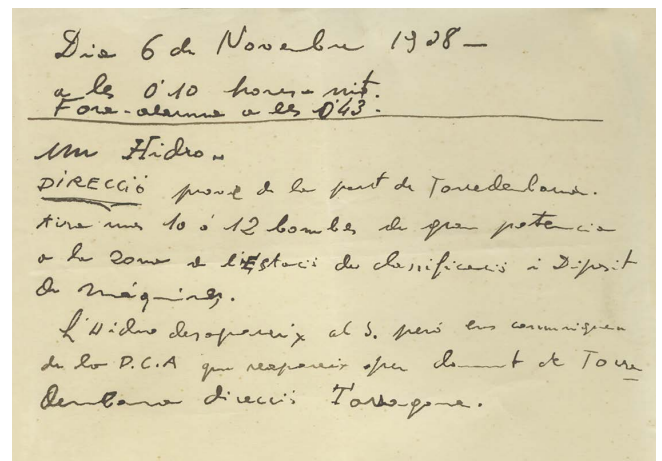
ELS AVIONS I LES BOMBES

Els tipus d'avions utilitzats en els bombardeigs sobre Tarragona van ser diversos. Ara bé, sobre plànol, només tenim documentats els que es van utilitzar en cinc dels atacs perpetrats: 2 aparells trimotors (4 de setembre de 1937), 1 hidro de la base de Mallorca (17 de març del 1938), 5 trimotors Junkers (2 d'agost

del 1938), 5 Junkers en l'atac de l'endemà i 1 bimotor de reconeixement (7 de novembre de 1938). Als comunicats informatius es fa menció dels hidros i dels trimotors Savoia 81.

Pel que fa a les bombes caigudes indicades en els plànols, n'hem comptabilitzat unes 654, marcades en vermell o a llapis. Pel que fa als tipus de bombes, hi ha coincidència en les anotacions fetes a l'expedient d'alarmes i als plànols. Es poden diferenciar les bombes incendiàries i les explosives, de 50 kg i de 100 kg.

L'objectiu principal era la zona del port de Tarragona, l'Estació de Classificació i el recinte de la CAMPSA.

Comunicat informatiu de 6 de novembre de 1938.
 Ramon Cornadó Serra © Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Benet Martí Álvarez

Arxiu General de la Diputació de Tarragona

Impuls al foment de vies de comunicació

El quart dia d'abril de 1889, a instàncies de sis diputats progressistes, el Plenari de la Diputació aprovava, per 8 vots contra 3, la consignació de 100.000 ptes. per a aquells municipis amb un pressupost ordinari per sota de les 10.000 ptes. La finalitat de la derrama era ajudar els petits poblaments, els més mancats de recursos, en el necessari arranjamet dels camins veïnals del seu terme.

AGDT, Actes, 1889, p. 26-27.

Presentació del llibre sobre l'IETRBIV

La sala d'actes del Museu d'Art Modern de Tarragona va acollir l'11 de juny de 2019 la presentació del llibre *Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (1951-1996)*, de Sergi Borralló Llauredó, tècnic de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona (AGDT), on està dipositat el fons documental de l'Institut d'Estudis Tarraconenses (IET).

El llibre és el segon número de la col·lecció El Saurí, de l'AGDT; en va ser el primer la *Guia* publicada el 2004. La col·lecció té intenció de difondre el conjunt documental custodiat i promoure treballs d'investigació basats en la informació que proporciona.

L'obra de Sergi Borralló va més enllà de la simple descripció arxivística del fons, ja que, amb la consulta dels documents que l'integren i amb el suport de bibliografia local, l'autor sap bastir un relat evolutiu de la institució i n'explica els orígens, la fundació, l'organització, els principals càrrecs, les funcions, la dinàmica que va establir en el món cultural tarragoní, l'acció que va desplegar, etc. Al llarg de les 143 pàgines van desfilar tota la galeria de personatges que hi van treballar o s'hi van vincular, amb una relació exhaustiva dels actes (beques, classes de català, col·loquis, concerts, concursos, conferències, cursets, exposicions, premis, presentacions de llibres, recitals de poesia, taules rodones) i de les publicacions que va dur a terme o va patrocinar. És, sens dubte, l'obra que feia falta per introduir l'afecionat en aquest tema d'història de les institucions, ja

que obre la porta a les immenses possibilitats que pot generar un fons documental tan potent com és el de l'IET a l'hora d'encetar estudis sobre els diferents aspectes de la cultura local i associativa tarragonina.

L'acte de presentació va anar a càrrec de Rosa M. Ricomà Vallhonrat, directora, fins fa poc, del Museu d'Art Modern, la qual va oferir un esbós del recorregut de l'IET i de la seva vinculació amb el MAMT. També hi va intervenir Eugeni Perea Simón, director de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona, i el mateix autor, que va acabar de precisar aquells aspectes que calia remarcar. Va moderar l'acte el president de la Diputació, Josep Poblet Tous, que el va tancar amb un elogi de l'autor i del llibre, pel treball invertit i el rigor i la cura emprada en la seva elaboració.

Al saló del Museu s'hi van aplegar, igualment, Jordi Agràs Estalella, delegat de Cultura de la Generalitat, Pilar Sánchez Peña, secretària general de la Diputació, Pilar Casas Rom, cap de Cultura de la corporació, el personal de l'Arxiu General i diversos assistents, que el van omplir quasi per complet.

Actes commemoratius del 80è aniversari de l'ocupació feixista

El dimarts 15 de gener de 2019, el dia del 80è aniversari de la fi de la Guerra Civil a Tarragona, es presentà el documental *L'ocupació de l'exèrcit franquista del Camp de Tarragona*, projecció realitzada per TAC 12, amb la col·laboració de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, que constituí l'inici del programa dels prop de quaranta actes de difusió del període de la Segona República, la Guerra Civil i la dictadura franquista a Tarragona. L'acte tingué lloc a l'Antiga Audiència, a les 19 h.

La Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona també s'ha sumat als actes de commemoració del 80è aniversari del final de la Guerra Civil a Tarragona amb un parell d'activitats. El dijous 17 de gener, a la sala del sarcòfag del Pretori, a les 19 h, tingué lloc "La clau de la memòria", una lectura d'alguns fragments de la documentació dipositada a la biblioteca escrita pel periodista Lluís de Salvador, sobre la vida a Tarragona durant la Guerra Civil i els bombardeigs que patí la ciutat. La lectura anà a càrrec de Viviana de Salvador, neta de Lluís de Salvador, Josep M. Piñol i Cristina Masdeu, i es pensà en clau d'homenatge a tots els que van patir els bombardeigs, posant nom i cognom a les víctimes directes d'aquells atacs aeris.

El dimecres 23 de gener, a les 19 h, es presentà l'article del Fet a Tarragona sobre les dones i l'ocupació franquista de Tarragona, escrit per Pineda Vaquer. Alhora, s'inaugurà la nova edició de l'exposició "Les dones, motor de les lluites socials a Tarragona", amb les intervencions de Lola Paniagua, Lourdes Latorre, Teresa Fortuny i Carme Lleyda. L'acte va ser presentat per Ricard Lahoz i va desenvolupar-se a la seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, M2, planta 2, Espai Tabacalera, av. Vidal i Barraquer, s/n.

I el 6 de març, també a les 19 h, s'inaugurà l'exposició "Walter Reuter. De la llum en la nit fosca. Fotografia a la Guerra de España", organitzada pel Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu i el Centre d'Estudis sobre Conflictes Socials (CECOS). L'acte s'organitzà en col·laboració amb l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona i l'acollí el Centre d'Art de Tarragona, Tinglado 2, Moll de Costa. L'exposició restà oberta fins al dia 24 de març.

Presentació de llibres a l'Arxiu del Port de Tarragona

El dimarts 29 de gener de 2019, la sala d'actes de l'Arxiu del Port de Tarragona acollí la presentació del llibre *Les obres al Port de Tarragona durant la postguerra (1939-1952). Reconstrucció i eixamplament en temps difícils*, de Sergio Serrano Sánchez, l'obra guanyadora del VII Premi d'Investigació Port de Tarragona. L'acte, que va anar a càrrec de Jordi Piqué Padró, director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, s'emmarca dins la programació dels 80 anys de l'acabament de la Guerra Civil a Tarragona. Aquest premi va néixer el 2004 amb l'objectiu de potenciar i fomentar la tasca d'investigació sobre el port de Tarragona, i es convoca cada dos anys; s'edita un llibre amb l'assaig guanyador, que passa a formar part de la Col·lecció Saturnino Bellido.

Igualment, el dia 12 de febrer següent, a les 19 h, el professor universitari Salvador-J. Rovira i Gómez presentà el llibre de Josep M. Sanet i Jové *Els mestres d'aixa i calafats de Tarragona al segle XIX*.

Taller de lectura de documents històrics organitzat per l'Arxiu del Port

Daniel Piñol Alabart, doctor en Història i professor titular de Ciències i Tècniques Historiogràfiques de la

Universitat de Barcelona, fou l'encarregat de dirigir l'activitat de taller, de 8 hores de durada, "Eines per a la lectura de documents històrics", que s'estructurà en quatre sessions, fetes el dimarts 26 de febrer, el dijous 28 de febrer, el dimarts 5 de març i el dijous 7 de març de 2019, de 17.30 a 19.30 h. Organitzava l'Arxiu del Port de Tarragona, que, a més, va oferir la seva Aula de Formació. Els participants en el taller van tenir ocasió d'adquirir tècniques i coneixements per poder llegir amb més facilitat documents manuscrits del segle XIX, principalment, i identificar les tipologies més habituals dels documents d'aquest període històric. L'activitat va ser gratuïta i es va lliurar un certificat d'assistència.

L'Arxiu Històric Arxidiocesà presenta les actes de les III Jornades d'Història Mn. Sanç Capdevila i Felip

El dijous 14 de març de 2019, a les 19.30 h, el Centre Tarraconense El Seminari fou l'escenari de la presentació de la publicació de les actes de les III Jornades d'Història Mn. Sanç Capdevila i Felip: *Les minories socials i la justícia a l'època medieval i moderna*, a càrrec del Dr. Antoni Jordà Fernández, catedràtic de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. En l'acte també hi van intervenir Manuel Rivera, director de Silva Editorial, i Manuel Maria Fuentes Gassó, director de l'AHAT.

Presentació de llibre a l'Arxiu Històric de Tarragona

L'investigador i assagista Josep Recasens Llorca és l'autor del llibre *La repressió franquista al Tarragonès*, que el dijous 28 de març de 2019 fou presentat a la sala d'actes de l'Arxiu Històric de Tarragona (Rambla Vella, 30), amb la participació del catedràtic d'Història Con-

temporània, i degà de la facultat de Lletres de la URVT, Josep Sànchez Cervelló. L'estudi permet conèixer i quantificar la repressió viscuda a les poblacions de la comarca a excepció de la capital, que ja disposa d'un estudi específic.

IV Jornada d'Arxius de Reus

El dijous 2 de maig de 2019, l'Arxiu Municipal de Reus i el Comarcal del Baix Camp van organitzar a la nova seu del carrer Sant Antoni Maria Claret, 3, la IV Jornada d'Arxius, amb el títol "Del pergami al tuit. Nous reptes dels arxius". Van col·laborar en l'activitat la URVT, AsF (Arxivers sense Fronteres), l'AAC-GD, els ajuntaments de Reus i Girona, la Biblioteca de Catalunya i les empreses BEEP i Nubilum. Amb el format de conferència, se'n van distribuir set entre matí i tarda, a càrrec d'acreditats professionals de l'arxivística: Ramon Alberch, David Iglésias, Margarida Ullate, Aniol Maria Vallès i Gerard Carceller, a més d'Aïda Sánchez Martínez, investigadora de la URVT, i d'Aitor Garcia Soler, historiador. La inscripció va ser gratuïta i es lliurà certificat d'assistència.

Presentació d'un nou llibre del port

El dimarts 14 de maig de 2019, a les 19 h, al Teatret del Serrallo tingué lloc la presentació del llibre d'Antonio Moreno García *Buques militares extranjeros en el Puerto de Tarragona (1897-2014)*, editat pel Servei de Publicacions del Port de Tarragona dins la col·lecció Digital. El treball és la continuació del llibre *La Armada Española en el Puerto de Tarragona (1900-2014)*, del 2015, també del Servei de Publicacions del Port de Tarragona i del mateix autor. En el primer llibre es recollien tots els vaixells de l'Armada espanyola que han arribat al port de Tarragona; i en aquest segon es registren els

d'armades estrangeres, amb especificació de dades tècniques i recorregut històric de cada un d'ells.

Curset de restauració documental a l'AHT

L'Arxiu Històric de Tarragona organitzà un Curs d'Iniciació a la Restauració de documents, que tingué lloc a la seu de l'arxiu els dies 21 i 22 de maig de 2019. Va ser impartit per la restauradora Berta Blasi, especialitzada en patrimoni documental i obra gràfica, i va constar d'una part teòrica i una de pràctica, que permeteren aprendre a aplicar tècniques bàsiques per a la conservació i preservació de documents, amb la utilització de material específic. La inscripció era gratuïta.

L'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre presenta dos projectes

En el marc de la Setmana Internacional dels Arxius, el Comarcal de la Ribera d'Ebre anunciava dues importants iniciatives. D'una banda, la posada a disposició de la ciutadania de gairebé 25.000 documents digitalitzats referents a expedients de lleves militars, entre 1871 i 1945, corresponents a deu poblacions de la Ribera d'Ebre. De l'altra, una visita virtual interactiva a les instal·lacions de l'ACRE, que permetia conèixer tots els racons de l'Arxiu, però també molts dels recursos que ofereix el centre. La visita en qüestió incorpora explicacions en àudio que han estat enregistrades per la periodista Adriana Monclús, de Ràdio Móra d'Ebre (Cadena Ser).

Presentació d'un nou llibre del port

El dimarts 18 de juny de 2019, a les 18 h, l'Arxiu Històric del Port organitzà una ruta guiada amb l'arquitecte Ra-

mon Aloguín Pallàs, amb el títol "100 anys de projectes portuaris". Durant el recorregut, que s'inicià a l'edifici de l'Arxiu del Port, es parlà dels edificis portuaris, que gairebé han assolit els cent anys d'antiguitat. En els anys vint del segle XIX va proliferar l'activitat constructiva al port de Tarragona: el far (a l'actual moll d'Aragó), la torre rellotge, la Duaneta i l'edifici de l'Arxiu en són alguns exemples.

XVII Cicle de Conferències de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus

En la seva dissetena edició, l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus organitzà novament un interessant cicle de conferències que, enguany, es va complementar amb una sortida per visitar el monestir d'Avinganya (Seròs), el jaciment del Bovalar (Seròs) i Santa Maria d'Escarp.

CONFERÈNCIES:

1 de juny, dissabte, a les 17.30 h

Presentació del llibre *El rescat de les cent donzelles o de sant Esteve*, a càrrec de les coordinadores del volum, la Dra. Coral Cuadrada Majó, professora d'Història Medieval de la URVT, i la historiadora Montserrat Garriga Pujáis, arxivera de la URVT.

29 de juny, dissabte, a les 17.30 h

"Pastures d'estiu del monestir de Santes Creus a la Cerdanya", a càrrec de Núria Casamitjana i Cucurella, doctora en Farmàcia i membre del Grup de Recerca de la Cerdanya.

31 d'agost, dissabte, a les 17.30 h

"L'orde del Cister a Mallorca. El monestir de Santa Maria de la Real", a càrrec de Guillem Reus Planells, doctor en Història de l'Art i professor.

14 de setembre, dissabte, a les 17.30 h

Festa de l'ABSC. Presentació de la reedició del llibre Legendari de Santes Creus, d'Eufemià Fort i Cogul, a càrrec de Salvador Palomar i Abadia, etnòleg i dinamitzador cultural, fundador de Carrutxa.

12 d'octubre, dissabte, a les 17 h

"Els vitralls del Reial Monestir de Santes Creus. Les marques de vitraller", a càrrec de Maria Joana Virgili Gasol, doctora en Història i professora._

El sometent general de 1875

A les acaballes de la Tercera Guerra Carlina (1871-1876), el capità general de Catalunya convocava sometent general el 2 de novembre de 1875, o sigui, l'obligació de tota persona amb l'edat suficient de mobilitzar-se per fer front a un enemic invasor. El Sometent General era una institució amb arrels medievals creada, en un principi, per aplegar la milícia paramilitar del país en cas de conflicte bèl·lic. Va ser suprimit i reinstaurat diverses vegades i, ja en el segle XIX, es convertia en una força armada miliciana, de tall conservador, al servei dels grans terratinents i del poder central espanyol. La I República el va suprimir, però Alfons XII el va necessitar de cara a reprimir l'aixecament carlí, i el reorganitzà.

Els sometentistes es repartien en cada municipi, amb un nombre proporcional al de la seva població. Teòricament, eren mantinguts, pagats i municionats per l'Estat, però havien de ser els ajuntaments els que paguessin a la bestreta. Posteriorment, es rescabava la despesa amb un repartiment entre els municipis sobre la base de tres criteris: la seva contribució territorial, la de subsidi i el nombre de sometentistes mobilitzats.

Per comunicar els imports de cada un, el governador civil de Tarragona, Rafael Bethencourt, feu publicar al BOPT de 10 de juny de 1876 una graella de nou columnes amb les dades aplicades al càlcul i els resultats d'aquest. Hi són tots els municipis de la demarcació de Tarragona, llevat dels que eren més enllà de l'Ebre, en territori carlí. En destaquem alguns punts.

- 1) El total contributiu de la província de Tarragona era de 2.494.727 ptes.
- 2) El nombre de sometentistes mobilitzats era de 50.799.
- 3) El cost a rescabalar era de 76.198 ptes.

Intuïm que una part del contingent mobilitzable es podia cobrir o suplir amb diners. Ho pensem en fixar-nos que els tres partits judicials del Camp de Tarragona (Tarragona, Reus i Valls), a priori els més rics, industrialitzats i poblats, tributaven més de la meitat de la demarcació (1.330.326 ptes., el 53,3 %), però en canvi aportaven un contingent de sometentistes (14.809) molt menor, que no arribava a la tercera part (29,1 %).

BOPT, núm. 144, de 20/06/1876, p. 1-4.

Recensions

CANALIAS, Laura; CUSPINERA, Lluís; MARTÍ, Jep; PARÍS, Jordi; VENTURA, Núria. *La Biblioteca Popular de Valls*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2018 (Per Conèixer Valls; 12), 189 p.

Miscel·lània vallenca sobre la gènesi, el context, els artífexs, els costos, etcètera, de la creació d'una de les dues Biblioteques Populares finançades per la Mancomunitat de Catalunya, concretament la de Valls.

El volum, de disseny quadrat, modern, a cura de l'Institut d'Estudis Vallencs, aplega les aportacions dels cinc autors, distribuïdes cronològicament: des de la inauguració (rescat de la crònica mecanografiada d'Indaleci Castells), passant per la construcció a càrrec de l'arquitecte Lluís Planas Calbet (donació dels terrenys, projecte d'obra, costos), el context local (polítics vallencs que hi contribuïren, bibliotecàries que la presidiren), l'evolució del dia a dia (gràcies als dietaris que es conserven), i fins als actuals equipaments bibliotecaris (la Biblioteca Carles Cardó). L'obra té com a valor afegit els mots inicials a cura del Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya a l'exili.

L'existència de la Biblioteca Popular de Valls no s'explica del tot sense l'esment de la Diputació de Tarragona. La Mancomunitat de Catalunya era la fusió de les quatre diputacions, i els seus diputats provincials n'eren els consellers. La seva sintonia amb l'hinterland polític vallenc va resultar essencial. Amb posterioritat, va anar a càrrec de la Diputació el manteniment de la Biblioteca i el pagament de les nòmines

de les seves treballadores, directores i auxiliars. Algunes d'elles també van estar al capdavant de l'arxiu de la corporació (cas de Carme Maqueda o de Teresa Montcusi). En les etapes més fosques, el Govern Civil, via Diputació, duia el control de les biblioteques populars. Posteriorment, ja situats en l'òrbita democràtica, ha estat la Diputació qui ha assumit la despesa de les obres de manteniment i restauració necessàries perquè l'emblemàtic edifici es conservés fins a l'actualitat.

PEREA SIMÓN, Eugeni. "L'arxiu passadís". *Arxiu Històric de Tarragona. Butlletí informatiu*, 21 (desembre de 2018), 21-22..

Les prestatgeries i armaris d'un arxiu, amb tot de caps, llibres i lligalls disposats ordenadament, constitueixen un paisatge molt especial, dins del qual hi cap, perfectament, la visió literària. L'autor, acreditat arxiver, historiador, literat i humanista, recrea el concepte espacial de l'arxiu i en suggereix interessants perspectives del passadís d'accés i del trànsit que concentra. Un circuit físic que tendeix a dissociar-se de l'impenetrable laberint, "sobretot, d'ençà que els grecs van crear i patentar el fil d'Ariadna", i que vertebrava la comunicació amb la resta d'estances de l'edifici.

En la segona meitat de la seva aportació, es refereix a l'espai que ocupa l'Arxiu Històric de Tarragona, a l'emplaçament de l'antic convent franciscà, i n'ofereix una visió idíl·lica en què destaca el magnífic pati porticat amb pou al mig.

Antoni Soler, notari de la Diputació

Amb motiu de l'escriptura del contracte de lloguer d'una finca de Bonaventura Puyed per instal·lar-hi una estació vitícola, la Comissió Provincial, en sessió de 22 de març de 1881, va proposar el nomenament del notari de Tarragona Antoni Soler Soler.

AGDT, Actes, 1881, p. 53.

Sumaris

ANC. Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya, núm. 50 (juny de 2018):

Editorial: "Arxius i cinema: Francesc Boix (1). **Temes:** Dot Soldevila, Marta; Viana Garcia, Bàrbara. "Compte! Prevenir és millor que curar" (2-5); Fernández, Merche. "Dibuixos de llum" (6-7); Giori, Pablo; Navarro Molleví, Imma. "L'Arxiu dels fotògrafs Pere Català Pic i Pere Català Roca a l'Arxiu Nacional de Catalunya" (8-14). **Noticiari:** Fernández Traval, Josep. "El Centre d'Interpretació de l'Arxiu de la família Desvalls a Viladellops (Olèrdola, Alt Penedès)" (15); Cruellas Serra, Rosa Maria. "La Biblioteca de l'Arxiu Nacional de Catalunya s'incorpora a Dialnet Plus" (15-17); Domingo Sánchez, Jordi. "El catàleg del fons Eugeni d'Ors ja es pot consultar a arxius en línia" (17); Fernández Traval, Josep. "Presentació pública del Pla d'Arxius i Gestió Documental de Catalunya" (18); Cruellas Serra, Rosa Maria. "L'Arxiu Nacional de Catalunya adequa el sistema de gestió de qualitat a la nova Norma ISO 9001" (18-19); Terradellas i Prat, Enric. "Presència de l'ANC a les II Jornades sobre Arxius, Drets Humans i Víctimes del franquisme

celebrades a Madrid" (19). **Publicacions** (20-21). **Ingressos** (21-25). **Agenda** (26).

Arxiu Històric de Tarragona. Butlletí Informatiu, 21 (desembre de 2018): **Editorial:** "Les pràctiques d'estudiants a l'Arxiu Històric de Tarragona, una fórmula d'èxit" (1-2). **El tractament dels fons** (3-4). **Ingressos** (4-8). **Notícies** (9). **Difusió** (9-12). **Col·laboracions** (12-13). **Arxius del Tarragonès:** "Servei d'assistència als municipis de la comarca en l'àmbit del patrimoni documental", "Salomó", "La Canonja", "El Catllar", "Creixell", "La Pobla de Montornès", "La Nou de Gaià", "Perafort", "El Consell Comarcal del Tarragonès"; Garcia Fuentes, Araceli. "L'Arxiu del Consell Comarcal del Tarragonès" (13-19). **Silenci..., s'investiga:** Grau i Pujol, Josep Maria-Tomàs. "Un historiadador compromès amb la cultura comarcal" (19-20). **Amb personalitat pròpia:** Perea Simón, Eugeni. "L'arxiu passadís" (21-22). **Publicacions que han utilitzat fons de l'Arxiu** (22-23)._

Santa Perpètua de Gaià fa segle i terç

Avui Santa Perpètua de Gaià és un nucli semidespoblat que depèn del municipi de Pontils, abandonat de serveis i despulat de representació institucional. Compta, encara, amb residents ocasionals que gaudeixen d'un entorn natural privilegiat a la vora del Gaià i sota l'ombra de la imponent torratxa del castell, en habitatges rurals reconvertits en segona residència. Una imatge idíl·lica de solitud que queda ben lluny de la que es podia veure 130 anys abans. El 14 d'agost de 1888 Santa Perpètua era un municipi, amb un cens de 853 inscrits, i en depenien els llavors agregats de Pontils i Vallespinosa.

AGDT, Actes, 1888, sessió de 08/11/1888, p. 67.

Premsa

TUDÓ, Alba. "Reportatge. L'arxiver que es desviu pel patrimoni vallenc (Jep Martí)". *Diari de Tarragona* (dissabte, 19-01-2019), 25.

GOSÁLBEZ, Carles. "L'Arxiu Històric de Tarragona celebra el 75è aniversari aquest any amb diverses activitats". *Més Tarragona* (26-03-2019).

FORNÓS, Sílvia. "Larga vida a los archivos. IV Jornada d'Arxius". *Diari de Tarragona* (03-05-2019), 50-51.

IBARRA, Ricard. "Arxius públics al Camp de Tarragona. El present i el futur dels equipaments". *Diari de Tarragona* (03-05-2019), 51.

FORNÓS, Sílvia. "Salvaguardar la historia de todos. Arxiu Històric de Tarragona. El equipamiento conmemora sus 75 años atesorando un conjunto documental único". *Diari de Tarragona* (27-05-2019), 66-67.

FORNÓS, S[ílvia]. "El Arxiu Històric, un fondo con auténticas joyas". *Diari de Tarragona* (27-05-2019), 67._

Falset morosa (1915)

Pal·liar l'endeutament municipal crònic va ser una de les prioritats, en matèria financera, que es va proposar, ben entrat el segle XX, la Diputació de Tarragona. El deute acumulat en el pagament del contingent provincial que devien molts municipis venia de molts anys enrere, i s'havia anat fent una bola, fins a registrar proporcions d'escàndol. S'imposava una visió realista i pragmàtica de la situació, a través del desplegament d'una política pactista, no més orientada a saldar definitivament un deute inassumible que a l'opció més possibilista de contenir-lo, i d'anar-lo reduint a llarg termini. En aquest sentit, es van fer grans esforços per posar d'acord cada una de les municipalitats deutores. Un cas entre dotzenes fou el de Falset. El municipi prioratí devia una quantitat astronòmica, i s'optà per concedir-li una moratòria de 50 anys. Durant aquest període, el consistori es comprometia a complir amb el pagament de la quota de contingent provincial anual i, a més, a complementar-lo amb un altra de 2.443 ptes. per eixugar el deute. Aquesta política fiscal pactista, basada en la concessió de generoses moratòries, va aconseguir que moltes municipalitats reprenguessin les seves obligacions en la cotització del contingent (fins aquell moment interrompudes o en paràlisi crònica), impost del qual es nodria principalment la Diputació.

AGDT, Actes, 1915, sessió de 29/12/1915.

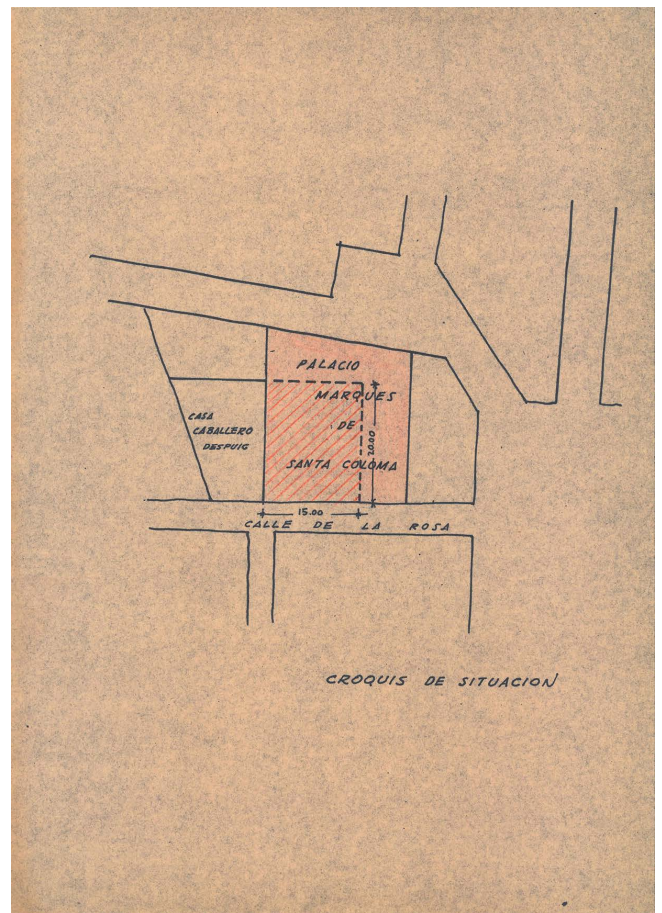
“La rehabilitació de patrimoni arquitectònic: Casa Oriol (1971-1975, Tortosa)”

Una de les funcions més inestimables que assumeix la Diputació, en matèria artísticocultural, és la salvaguarda, rehabilitació i posada en valor d'edificis emblemàtics, carregats d'història, però, malauradament, també d'una evolució en el temps que els ha passat factura.

Ha estat el cas de Casa Oriol, una mansió d'origen medieval que albergà una de les famílies de l'aristocràcia local tortosina, els Oriol. Vers el 1967 saltaren les alarmes quan se sabé que l'Ajuntament de Tortosa tenia sobre la taula un projecte de construcció d'habitatges al carrer de la Rosa que afectava, concretament, una quinzena de metres de la façana d'origen gòtic d'aquesta antiga mansió. Encara danyada per la Guerra Civil, amenaçava d'ensulsiir-se i calia posar-hi remei.

En la primera de les imatges que exposem, veiem un croquis que indica la situació de la mansió dels Oriol, que denomina Palau del marquès de Santa Coloma, com a la memòria del projecte d'obres. Part de l'atractiu que tenia la iniciativa consistia en el fet que l'espai era contingut a la Casa Despuig, un altre edifici aristocràtic que ja era propietat de la Diputació i acollia una biblioteca. Comprovem com el projecte de restauració

només comprenia una meitat del total del sòl (6.473 m², veiem anotat en una nota marginal) i que la resta, menys afavorida, no es deslliurà de l'especulació urbanística.

Fitxa Tècnica

Fons/col·lecció: Obres Públiques. Arquitectura

Suport: Paper / digital

Cromia: Negre i vermell

Títol: Croquis de situació de Casa Oriol

Datació: 1971

Autoria: —

Procedència: A-057 - Projecte d'Escola Taller d'Art en l'antiga Casa Oriol de Tortosa. AGDT, reg. 3947-5, Arquitectura municipal

Descripció: Plànol senzill que indica la situació i els límits de la Casa Oriol, tocant al costat de la Casa Despuig.

Geogràfic: Carrer de la Rosa, Tortosa, Baix Ebre

La Diputació actuà sense dilació i el 1969 adquirí el solar per 3.739.830 ptes. Licità l'obra de rehabilitació, que guanyà el constructor Francisco Fuentes Adell, i el 19 de juny de 1971 n'aprova el projecte, pressupostat en 3.544.644 ptes.

En aquesta fotografia del pati interior, ennegrit i encara amb runa, ja s'hi veu restaurada part de l'escala no-

ble i també els finestrals de cada planta. A la part dreta es pot observar fins on arriba el mur i on comença l'obra de maó, i a la part inferior, un arc carpanell.

Fitxa Tècnica

Fons/col·lecció: Fons d'imatges de l'AGDT

Support: Paper d'halurs de plata, acabat brillant en format 18x25 cm

Cromia: B/n

Títol: Pati interior de Casa Oriol

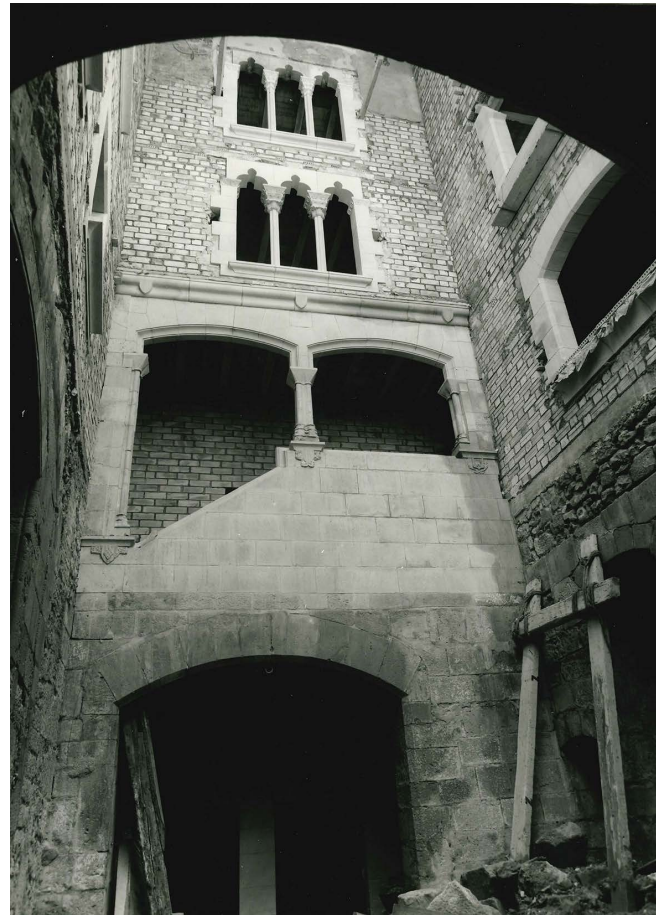
Datació: Vers 1969

Autoria: —

Procedència: A-057 - Projecte d'Escola Taller d'Art en l'antiga Casa Oriol de Tortosa. AGDT, reg. 3947-5, Arquitectura municipal

Descripció: Interior de Casa Oriol durant les obres.

Geogràfic: Carrer de la Rosa, Tortosa, Baix Ebre

Fites que separen

El setembre del 1877 sorgí una disputa territorial entre els ajuntaments d'Amposta i de Sant Carles de la Ràpita. La qüestió sobre la definició dels límits exactes dels dos termes municipals s'arranjava en comissionar l'arquitecte provincial, o un pèrit agrònom, per tal que rectificués o confirmés els límits jurisdiccionals que separaven els dos municipis. Els diputats no s'oblidaren de disposar la instal·lació de les corresponents fites de separació dels dos termes.

AGDT, Actes, 1877, sessió de 06/09/1877, p. 75 i 282.

Croquis del muntatge del mur aixecat per sobre de l'antic, en la peça de l'expedient d'obres relativa al problema de les humitats.

Fitxa Tècnica

Fons/col·lecció: Obres Públiques. Arquitectura

Suport: Paper vegetal

Cromia: B/n

Títol: Detall del mur de la Casa Oriol

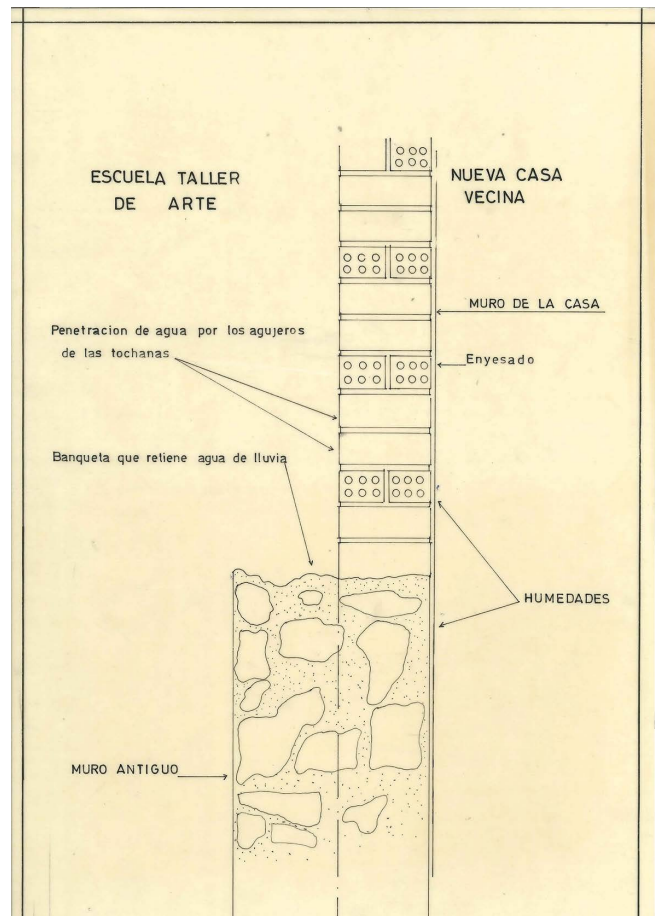
Datació: 1971

Autoria: —

Procedència: A-057 - Projecte d'Escola Taller d'Art en l'antiga Casa Oriol de Tortosa. AGDT, reg. 3947-5, Arquitectura municipal

Descripció: Gràfic indicatiu de la penetració d'aigua en l'interior del mur de la Casa Oriol.

Geogràfic: Carrer de la Rosa, Tortosa, Baix Ebre

Fent camí cap a Santes Creus

En suprimir-se la Mancomunitat de Catalunya l'any 1925, van restar un bon feix de projectes, ja iniciats, en fase de conclusió, molts d'ells en l'àmbit de les carreteres i els camins veïnals. La segona setmana de novembre del 1926 s'estava enllestint el primer tram de la carretera d'Aiguamúrcia a Pontons, que partia del pont d'accés a Santes Creus. Resultava primordial acabar les obres en aquest pont. El fenomen del turisme, llavors emergent, posava deures als polítics, en el sentit de prioritzar la prestació d'obres i serveis que afectessin monuments arquitectònics de la demarcació. Santes Creus n'era un dels millors exponents. La Diputació de Tarragona assumí el repte de concloure aquesta obra, un repte amb poc marge de risc, atès que la Mancomunitat ho havia deixat tot gairebé enllestit. Es tractava de consolidar l'estrep dret d'aquell magnífic pont d'una sola arcada. Les obres es van finançar amb el pressupost de la carretera a Pontons, en considerar-les complementàries.

Tarragona (07/11/1926), 1.

El 16 de maig de 1975 la corporació aprovava l'acta de recepció definitiva, amb una liquidació final de 3.839.133 ptes.

El projecte d'obres duu el nom d'"Escola Taller d'Art", que fou l'equipament docent que n'estrenà l'espai rehabilitat. L'EAT s'hi estigué fins a l'any 1994, en què es

traslladà a la plaça de Sant Joan; Casa Oriol passà a albergar, de llavors ençà, el Conservatori de Música, fins aquell moment instal·lat a l'edifici de l'antic Banc d'Espanya, al carrer Cervantes.

Des del 1976, l'edifici ha estat declarat Monument Històric Artístic pel Ministeri d'Educació i Ciència, i Bé Cultural d'Interès Local (BCIL), per la Generalitat de Catalunya. Actualment, continua sent la seu de l'Escola de Música i Conservatori de Grau Professional de la Diputació a Tortosa._

Fitxa Tècnica

Fons/col·lecció: Fons d'imatges de l'AGDT

Suport: Digital

Resolució: 3.456 x 4.365 píxels

Cromia: Color

Títol: Façana actual i portal d'accés de Casa Oriol

Datació: 9 de desembre de 2012

Autoria: Ramon Cornadó Serra

Procedència: Reportatge sobre el Palau Oriol de Tortosa

Descripció: Vista frontal de la façana de Casa Oriol.

Geogràfic: Carrer de la Rosa, Tortosa, Baix Ebre

El nou edifici del Govern Civil (1921)

Antigament, la conservació i renovació del mobiliari del Govern Civil el delegava l'Estat en les diputacions, les quals havien de consignar anualment alguns centenars de pessetes per cobrir aquella despesa, sobretot quan el càrrec era ocupat per un nou titular. El juliol del 1921 s'hi afegia el "traslado del Gobierno Civil a un nuevo edificio contratado por el Estado en la Rambla de Castelar" (Rambla Nova). Aquell any la "broma" va apujar la consignació exponencialment fins a enfilarse a les 6.500 ptes.

AGDT, Actes, 1921-1925, sessió de 05/07/1921.

Aquí **:Diputació**

www.dipta.cat